

Kap. 3.

Folkeforsamlingerne.

17. STATSMAGTENS FORDELING.

Statsmagten i Rom er, saa langt vi kan se tilbage, delt mellem Magistrat, Raad og Folkeforsamling. Det oprindelige Magtforhold mellem disse tre Organer var følgende. Magistraten havde den udøvende og den dømmende Myndighed og desuden Initiativet til alle Beslutninger, hvortil de andre Faktoreres Samtykke krævedes. Senatet var retlig set Magistratens Raad, dets Myndighed kun raadgivende. Folkeforsamlingen valgte Magistraten, og dens Samtykke udkrævedes til Love.

Ved Overgangen til Republikken eller kort derefter indtraadte visse Forandringer i dette Forhold. Den suveræne Myndighed var i Kongetiden sikkert hos Kongen; i Republikken derimod hos Folkeforsamlingen. Dette ses deraf, at denne altid kan paaberaabes, hvor de andre Myndigheder ikke følte sig kompetente. Endvidere gik den dømmende Myndighed i Kriminalsager over fra Magistraten til Folkeforsamlingen, idet der blev Appel til denne fra Magistratens Straffebud. (I private Sager har Magistraten paa et Tidspunkt, der ligger forud for al Overlevering, maatte overlade selve Dommen til Nævnungen.) — Fraset disse Ændringer forblev Magtforholdet mellem de tre Faktorer retlig uforandret i hele

Republikkens Tid; særlig maa mærkes, at Folkeforsamlingens suveræne Myndighed vedblev at være begrænset af Magistratens Initiativ, som aldrig opgaves. Den romerske Forfatning kender intet privat Lovgivningsinitiativ.

Ser man paa det faktiske Magtforhold, stiller Sagen sig betydelig forskelligt. Den virkelige regerende Myndighed er i hele Republikkens Tid, fraset enkelte urolige Perioder, der alle er af kort Varighed, Senatet. Under Stænderkampen har dette ganske vist at tage Hensyn til Plebejernes Særsamfund, hvis Fordringer det efterhaanden maa opfylde; men udenfor disse særlige Spørgsmaal har sikkert Senatet, af hvis patriciske Fler-tal Konsulerne udgik, væsentlig styret Staten. Det samme var Tilfældet i Tiden fra Stænderkampens Afslutning til Graccherne; og selve disses og deres Efterfølgere Bestræbelser for at regere ved Folkeforsamlingens Hjælp tjente kun til at vise Umuligheden heraf: Magten faldt bestandig tilbage til Senatet, naar den ikke laa i Enkeltmands Haand. Det er i Virkeligheden denne Modsætning, der behersker Republikkens Slutning og som ender med det monarkiske Princip's Sejr. — Grunden til dette Forhold er let at se: Senatet var det eneste forfatningsmæssige Organ, der repræsenterede en til enhver Tid disponibel Sum af politisk Erfaring og Indsigt og var i Stand til at fastholde en Tradition. De aarlige veksellende Magistrater formaaede ikke at gennemføre en konsekvent Politik, og til deres Initiativ var Folkeforsamlingen bundet; og selve denne blev efterhaanden mindre og mindre et virkeligt Udtryk for Borgerskabets Vilje, men beherskedes til daglig af Hovedstadens Pøbel, der stadig paavirkedes af Midler som Bestikkelse og aabenbar Vold. Saaledes fremtræder atter her skarpt Modsætningen mellem den retlige og den faktiske Tilstand.

Den afgørende Forandring i Statsmagtens Fordeling, der fandt Sted ved Kejserdømmet, fremstilles i Kap. 6.

18. FOLKEFORSAMLINGERNES HISTORIE.

Den ældste og oprindelig den eneste romerske Folkeforsamling er den efter Curier inddelte (*comitia curiata*). I hele den Tid vi kender har denne Forsamling ingen politisk Betydning; den bevarede som en Antikvitæt af formelle Hensyn. Den synes at have tabt sin Betydning straks ved Oprettelsen af Centurieforsamlingen (*comitia centuriata*). Hvor gammel denne er, ved vi ikke, men meget taler for at den er lige saa gammel som Republikken selv (se § 15). Den bevarede, omend i ændret Form, gennem hele Republikken og ned i Kejsertiden. Ved Siden af denne opstod en til en vis Grad sideordnet Forsamling efter Tribus (*comitia tributa*). Udgangspunktet for denne var Plebejernes (fra først af vel kun de i Byen boendes) Valg af egne Forstandere (*tribuni plebis*; første Gang 471). Det var altsaa ikke nogen Folkeforsamling, men en plebejisk Særforsamling. Den udvidedes efterhaanden til at omfatte alle Tribus, og blev til en virkelig Folkeforsamling, da dens Beslutninger (i 286) fik Lovkraft. Fra da af var der et dobbelt Lovgivningsinitiativ i Rom: det egentlige magistratiske, der gik til Centurieforsamlingen, og det tribuniciske, der gik til Tribusforsamlingen. Denne anvendtes desuden tidlig til Valg af de lavere Magistrater.

Folkeforsamlingernes Ophør. Straks ved Cæsars Diktatur nedsattes Folkeforsamlingerne til at være en blot Form, idet intet kunde foretages mod den virkelige Regents Vilje. August forsøgte at give lidt mere Frihed, men maatte opgive det. Ved Valg anbefalede han Kandidater i al Fald til de højere Embeder; Love kunde kun foreslaas med hans Billigelse og maatte vedtages, naar han ønskede det. Tiber henlagde kort efter sin Regeringstiltrædelse samtlige Magistratvalg til Senatet; efter Valget blev de valgte udnævnt (*renuntiati*) for en Folkeforsamling. Love vedtoges ogsaa senere nu og da paa Folkeforsamlinger; men i Almindelighed afløstes

den gamle Lovgivningsform af Senatsdekreter og kejserlige Forordninger.

Anm. *Comitia calata* betegner blot en paa særegen Maade sammenkaldt Folkeforsamling, der iøvrigt kan være sammensat enten efter Curier eller Centurier. Den holdtes i Nærværelse af Pontificernes Kollegium og benyttedes, foruden ved visse Ceremonier, særlig ved *Arrogation*, d: Optagelse af en voksen og myndig Mand hos en anden i Søns Sted. Det eneste historisk bekendte Eksempel paa dens Anvendelse er P. Clodius's *Arrogation* i Aar 59.

19. *COMITIA CURIATA*.

[Rubino Untersuchungen S. 360—96.]

Folkeforsamlingen efter Curier er den ældste i Rom. I Republikkens Tid havde den tabt al politisk Betydning; den benyttedes kun ved visse Formaliteter. Den vigtigste af disse var (foruden de paa *comitia calata* foretagne Handlinger, hvorved tildels Forsamlingen blot bevidnede Akten) den *lex curiata (de imperio)*, hvorved de højeste Magistrater efter deres Embedstiltrædelse lod sig tildele den fulde Magistratsmyndighed (*imperium*). Hvad denne Ordning oprindelig har betydet, vidste de Gamle selv ikke; i senere Tid var den en blot Formalitet, hvorved de 30 Curier repræsenteredes af 30 Liktorer. Forsømtes denne Formalitet, kunde (efter streng Ret) Magistraten vel fungere; men han manglede *Imperium* i strengere Forstand, kunde altsaa ikke føre Hæren, ikke holde Comitier, ej heller pleje Ret. — *Comitia curiata* afholdtes af en Magistrat med *Imperium* (Konge, Konsul, Prætor). De holdtes paa Comitium.

Der maa have været en Tid, da Curieforsamlingen havde virkelig Betydning; paa den maa Kongerne have faaet deres *imperium* og de ældste Love være vedtaget. Men det er ikke muligt at komme til nogen klar Forestilling om, hvorledes

Afstemningen den Gang har været indrettet, og særlig hvorledes Forholdet mellem den patriciske og plebejiske Del af Forsamlingen har været ordnet. At Plebejerne ialtfald i senere Tid ikke har været udelukket fra Forsamlingen, fremgaar dels af Beretningen om de 30 Liktorer, dels af den senere Annalistiks Paafund at lade de første Tribuner vælge paa *comitia curiata*. — Ligeledes synes det umuligt at opstille en antagelig Formodning om den oprindelige Betydning af *lex curiata*. Det ligger nær at opfatte den som den civile Forsamlings Bekræftelse af Hærens Valg af Øvrighed; men dette kan ikke være rigtigt, thi det siges flere Steder (Cic. de leg. agr. II, 30. Liv. V, 52, 16), at netop det militære Imperium hviler paa *lex curiata*. Og lige saa lidt er det muligt at lade den være Grundlaget for Magistratsmyndighedens religiøse Side; thi Auspicierne overdrages den nyvalgte Magistrat af hans Forgænger, der vælger ham, og han kunde heller ikke selv afholde Curiatcomitierne og lade sig Impetriet tildele, hvis han ikke allerede havde Auspicierne.

20. COMITIA CENTURIATA.

Den efter Centurier ordnede Folkeforsamling er i den historiske Tid den egentlige Repræsentation for det suveræne Folk. Som saadan hedder den (allerede i *XII tabb.*) *comitatus maximus*. Ligesom Centurieordningen oprindelig er en Hær- og Skatteordning og ikke en Ordning til Afstemning, saaledes bevarer Centurieforsamlingen stedse Karakteren af *exercitus*. Om dens Sammenkaldelse bruges Udtryk som *exercitum imperare*, *educere*; den kan ikke holdes indenfor pomerium; den skal altid ledes af en Magistrat med Imperium, og i Enkeltheder foregaar det hele med et militært Tilsnit (se § 21).

Centurieforsamlingen er dels vælgende, dels lovgivende, dels dømmende.

Valg. Paa Centurieforsamlingen valgtes alle Magistrater med Imperium (for saa vidt de overhovedet valgtes): Konsuler, Prætorer, Krigstribuner med Konsulmagt;

endvidere Censor. Valget ledes regelmæssig af en Konsul, men kunde ogsaa ledes af en Diktator og af Interrex; derimod ikke af Prætor.

Lovgivning. Love og Beslutninger vedtoges paa Forslag og under Ledelse af en Magistrat med Imperium, ordinært altsaa af en Konsul eller Prætor. Efter 286 havde Tribusforsamlingen paa Lovgivningens Omraade samme Kompetence som Centurieforsamlingen; dog kunde visse Beslutninger, navnlig Krigserklæringen, kun fattes af Centurieforsamlingen.

Dom. Centurieforsamlingen dømte i Kriminalsager (egentlig som Appellinstans fra Magistratus Dom eller Straffebud, se § 27 og 28). I Sager der kun gik ud paa en Bøde var ogsaa Tribusforsamlingen kompetent; i Kapitalsager kunde kun Centurieforsamlingen dømme (*XII tabb.*). — Anklageren var altid en Magistrat; i ældre Tid regelmæssig *quaestor parricidii*, der selv synes at have ledet Forsamlingen; i senere Tid regelmæssig Almuetribunerne, der da maa henvende sig til Konsul eller Prætor (regelmæssig til Prætor) for at faa afholdt Comitier. Vi ved ikke hvem, der ledede disse Forsamlinger. — I 2. Aarh. f. Chr. overdroges ved en Række Love Folkeforsamlingens dømmende Myndighed til staaende Domstole (*quaestiones perpetuae*) af Edsvorne. (Mærkeligt nok er disse Love vedtaget paa *comitia tributa*, hvad der synes inkonsekvent, da *quaestiones* ogsaa dømte i Kapitalsager.)

Anm. *Auctoritas patrum*. Ingen Beslutning og intet Valg af Curier eller Centurieforsamlingen var i Republikkens ældste Tid gyldigt, førend de havde været forelagt den patriciske Del af Senatet og havde faaet dens Sanktion. Denne Sanktion kaldes *auctoritas patrum*. Ved Lov (efter Overleveringen ved *lex Publilia* 339) bestemtes, at Sanktionen ved Love skulde gives forud; senere udvidedes dette til Valg, og *a. p.* holdt sig derefter som en tom Form.

21. COMITIA TRIBUTA.

Den tredje romerske Folkeforsamling, hvori der afstemtes efter Tribus, var oprindelig intet Organ for det hele Folk (*populus*), men kun for en Del deraf, Plebejerne, og hed derfor teknisk ikke *comitia*, men *concilium plebis* (Gell. XV, 27). I denne Forsamling stemte kun Plebejerne, med Udelukkelse af Patricierne; den kunde kun ledes af den plebejiske Øvrighed, *tribunus plebis*, kun vælge de plebejiske Øvrigheder, og dens Beslutninger havde oprindelig kun Gyldighed for Plebs.

Fra en tidlig Tid af (uvist hvor tidlig) benyttedes imidlertid Tribusforsamlingen ogsaa paa en fra dens oprindelige Bestemmelse helt forskellig Maade, nemlig til Valg af de lavere Embedsmænd (*magistratus minores*): Kvæstorer og Ædiler samt de 24 folkevalgte Krigstribuner og rimeligvis *XXviri*. Disse Valg lededes af en Konsul, medens Valget af Almuetribuner (og rimeligvis ogsaa i al Fald oprindelig af de plebejiske Ædiler) altid lededes af en Tribun. Ligeledes valgtes paa Tribusforsamlingen *tresviri coloniae deducendae* under Ledelse af en Prætor.

Paa Tribusforsamlingen stemtes efter Hoveder (*vis ritim*), uden Hensyn til Stand, Alder eller Formue. Naar Forsamlingen lededes af en Tribun, maatte den holdes indenfor en Grænse af 1000 Passus udenfor Rom, da Tribunens Embedsmyndighed ikke strakte sig ud over dette Omraade; derimod er det ligegyldigt om den holdes indenfor eller udenfor Pomoerium, da denne Grænse ikke vedkommer Tribunen.

Tribusforsamlingen er baade vælgende, lovgivende og dømmende.

Valg. Almuetribunerne valgtes altid paa *comitia tributa* (første Gang 471); ligeledes vistnok *aediles plebis*. Valget lededes af en Tribun. — Om Tribusforsamlingens Anvendelse ved andre Valg, under Ledelse af en Konsul eller Prætor, se ovenfor.

Lovgivning. Tribusforsamlingen kan oprindelig ikke vedtage Love, men vel Beslutninger der binder *plebs*: *plebei scita*. Ved Lex Hortensia 286 bestemtes, at Almuens Beslutninger skulde være bindende for det hele Folk; herefter benævnes ogsaa Plebiscitet *lex*. Der ved blev det indtil Sulla, der ophævede Tribunernes Lovgivningsinitiativ. Den tidligere Tilstand indførtes atter Aar 70 af Pompeius. — Fraset Sullas Periode havde man altsaa i Republikkens sidste Aarhundreder et dobbelt Lovgivningsinitiativ, og vel at mærke saaledes, at begge Forsamlinger, *comitia centuriata* og *tributa*, er kompetente i saa godt som alle Anliggender. Krigserklæringen tilkom, som ovenfor bemærket, Centurieforsamlingen; Fredsslutninger vedtoges derimod ofte ved Plebiscit. Bevillingen af *imperium in urbe* for Triumfen synes at have været forbeholdt Tribusforsamlingen.

Allerede længe før Vedtagelsen af *lex Hortensia* finder vi flere Eksempler paa, at der vedtages eller foreslaas Plebisciter, der ingenlunde alene gælder Plebejerne; saaledes 462 det Terentilske om Decemvirallovgivningen, 445 det Canuleiske om *conubium*, 367 det bekendte Liciniske, o. s. v. Det fremgaar imidlertid af Overleveringen, at saadanne Forslag ikke kunde indbringes af Tribunerne uden Bemyndigelse af Senatet (være sig nu det hele eller den patriciske Del deraf), uden at denne Bestemmelse dog udtrykkelig nævnes. Er Bemyndigelsen givet og Forslaget derpaa gaaet igennem, har det uden videre bindende Kraft; *auctoritas patrum* gælder ikke for Plebisciter. Den historiske Værdi af disse Plebisciter er dog meget tvivlsom.

Plebisciternes Lovkraft dateres af Juristerne enstemmig fra *lex Hortensia* 286. I vor annalistiske Overlevering omtales denne Bestemmelse som vedtaget to Gange før: ved *lex Valeria Horatia* 449 og *lex Publilia* 339. Dette kan ikke være rigtigt; men hvorledes det er at forklare, er usikkert.

Dømmende Myndighed. Tribusforsamlingen dømte i Sager, hvor der klagedes paa en Bøde; Kapital-sager maatte henvises til Centurieforsamlingen. Anklageren kunde være Tribun eller Ædil (plebejisk), den sidste vistnok under en Tribuns Forsæde. I ældre Tid (ind-

til ned i 2. Aarh.) er Ædikklager paa en Bøde særlig almindelige. Før XII findes hyppig Anklager paa Livet for Tribusforsamlingen, ogsaa mod Patriciere; bekendt Paradigme er Coriolans Proces. Hvorledes dette er at opfatte, er ganske usikkert, og Overleveringen er saavel i sin Helhed som i Enkeltheder ikke tillidsvækkende.

Anm. Paa Grund af Tribusforsamlingens Brug ved Valg af *magistratus minores* har Mommsen (Röm. Forschungen I p. 150) opstillet og gennemført en skarp Adskillelse mellem *concilium plebis*, ∴ Tribusforsamlingen under Ledelse af en Tribun, og *comitia tributa*, ∴ Tribusforsamlingen under Ledelse af en Konsul eller Prætor. Han mener at denne sidste har omfattet det hele Folk, baade Plebejere og Patriciere, og at den ikke blot er blevet benyttet til de nævnte Valg, men ogsaa har dømt i Bødesager og vedtaget Love; og han henfører (sikkert med Urette) de under Aar 449 og 339 omtalte Bestemmelser om Plebisciternes Lovkraft (se ovenfor) til denne Forsamling. — At de to Forsamlinger statsretligt er ganske forskellige, er klart; men Overleveringen giver ingen Støtte for Mommsens skarpe Adskillelse af Navnene, ej heller for Antagelsen af Patriciernes Deltagelse i de konsulariske *com. trib.*; og at Tribusforsamlingen under Konsulens Ledelse har foretaget andet end Valg, er der kun eet sikkert Eksempel paa, og det er fra Kejsertiden (se § 24 Slutn.). Romerne synes da ikke at have følt Forskellen saa skarpt som man skulde vente.

De første folkevalgte *magg. minores* er meget gamle; det er Kvæstorerne, Aar 447. Det er ikke usandsynligt, at de straks fra først af er blevet valgt paa Tribusforsamlingen, idet man ikke har villet bruge Centurieforsamlingen til Valg af Magistrater uden Imperium; men noget sikkert herom kan ikke siges.

22. BESTEMMELSER FOR AFHOLDELSEN AF COMITIA.

Comitier kan kun holdes paa visse Dage (*dies comitiales*). Udelukkede er alle *dies nefasti*, ∴ Dage der er optaget af Gudstjeneste (altsaa alle *feriae* og *dies atri*); dernæst *dies fasti* i strengere Forstand, ∴ de Dage der særlig er henlagt til

Retsforhandlinger. Ialt blev der normalt 184 Dage tilovers, hvilket Tal dog kunde indskrænkes ved ekstraordinære Festdage.

Bekendtgørelse sker ved magistratisk Edikt (*edicere*, ogsaa *indicare comitia*), der oplæses offentlig og opslaas paa et offentligt Sted (*palam, unde de plano recte legi possit*). Ediktet skal indeholde Tid og Genstand for Afstemningen; ved Valg Kandidatlisten, der maa være sluttet før Ediktets Udstedelse; ved Love hele Lovens Tekst, hvorom særlig bruges Udtrykket *promulgare*. Bekendtgørelsen skal ske med en vis Frist, *trinum nundinum*; denne Frist staar i Forbindelse med Markedsdagene (*nundinae*, hver 8de Dag), men det er uvist om der hermed menes tre Uger à 8 Dage eller tre Markedsdage (Minimum 24 eller 17 Dage). (Undtagelser forekom, især ved Valg.) I denne Frist kan der i *contiones* forhandles om Lovforslag (om Valg er det ikke Skik at holde *contiones*); saadanne *contiones* kan naturligvis ogsaa holdes af andre end Forslagsstilleren. Ved dømmande Forsamlinger skal der afholdes tre *contiones* forud for *comitia*.

Stedet beror paa Forsamlingens Art: *curiata* skal afholdes indenfor *pomoerium* (i Reglen paa *comitium*), *centuriata* udenfor den første Milepæl (i Reglen paa Marsmarken), *tributa* kan afholdes hvorsomhelst indenfor 1ste Milepæl (meget ofte paa Capitolium).

Paa den Dag hvortil der er ansat Comitier, tager den ledende Magistrat om Morgenen Auspicer paa Stedet for Afholdelsen; dog ikke ved *comitia tributa*, naar de ledes af en Tribun. Hvori disse Auspicer bestod, ved man ikke; i senere Tider var de en blot Form. Det vanskelige Kapitel om hindrende Varsler behandles bedre for sig.

Forsamlingen sammenkaldes ved en Herold; den begynder i Reglen tidlig om Morgenen og maa være tilendebragt inden Solnedgang. Ved *com. centuriata* er der desuden særlige Forberedelser at iagttage. Den røde Krigsfane hejses paa *arx*; en Besætning udsendes til Janiculum, og den røde Fane hejses ogsaa her; endelig blæses fra Murene og *arx* Trompetsignal til Udrykning.

Folket samler sig til at begynde med i en *contio*, ∴ uden Inddeling (*fuse*). Magistraten holder først en Bøn; dernæst kan han ved Lovforslag selv holde en Tale og give andre Ordet til at tilraade eller fraraade (*suadere, dissuadere*) Loven. Derimod kan der ikke stilles Ændringsforslag. Umiddelbart før Afstemningen bekendtgør han Genstanden for Afstem-

ningen mundtlig (i Reglen ved Hjælp af en Herold). Mod denne Bekendtgørelse maa Tribunintercessionen rettes. Efter Bekendtgørelsen følger det staaende Spørgsmaal: *vultis jubetis*, og Opfordringen til at skille sig i Afdelinger: *si vobis videtur, discedite, Quirites*. Dermed ender *contio*, og de egentlige *comitia* begynder. Magistraten siges *in suffragium mittere*, Borgerne *s. inire (ferre)*.

Fremgangsmaaden ved selve Afstemningen er bedst kendt for *comitia tributa*. Alle 35 Tribus stemte samtidig, idet alle Borgerne gik ind i et tilsvarende Antal Indhegninger, *saepa* eller *ovilia*. Vejen fra disse til den egentlige Afstemningslokale gik over nogle Forhøjninger, *pontes*; man synes at maatte forestille sig en stor Estrade, hvorpaa ogsaa den ledende Magistrat havde Plads, og hvortil der fra hver *ovile* førte en smal Rampe eller Træbro, saa at kun een ad Gangen fra hver *ovile* kunde komme ind paa Estraden. — Afstemningen foregik oprindeligt mundtlig; Borgerne meddelte deres Vilje til en *rogator* for hver Tribus (altid en anset Mand). I Slutningen af 2. Aarh. indførtes skriftlig Afstemning med *tabellae* ved en Række Love (*leges tabellariae*). Ved Lovforslag gaves to beskrevne *tabellae*, een med *uti rogas*, een med *antiquo*; ved Valg gaves kun een Tavle, hvorpaa den afstemmende skrev Kandidaternes Navne; ligesaa vistnok ved dømmende Forsamlinger, hvor man skrev A (*absolvo*) eller C (*condemno*). — Tavlerne nedlagdes i *cistae*, store cylindriske Krukker; ved hver *cista* stod en *rogator*, nogle Optællere (*diribitores*) og Tilsynsmænd (*custodes*), alle ansete Mænd, de sidste tildels udtaget af Kandidaterne. Efter endt Afstemning optaltes Stemmerne (*diribere suffragia*) af *diribitores* under Tilsyn af *custodes*. Ved Optællingen brugtes *puncta* (deraf *omne tulit punctum*). Saasnart Afstemningen og Optællingen i en Afdeling var endt, overbragtes Resultatet af *rogator* til den præsiderende Magistrat, der straks lod det bekendtgøre; ved Valg var i den enkelte Afdeling relativ Majoritet nok. Naar samtlige Tribus havde stemt og var optalt, blev ved Valg deres Navne af den Præsiderende udtrykt eet for eet af en Urne (*sitella*), og efterhaanden som de udkom, de deri valgtes Navne oplæst; saasnart en Kandidat havde opnaaet absolut Flertal, erklæredes han for valgt. Der krævedes altsaa for alle Kandidater absolut Flertal; naaedes dette ikke af saa mange som skulde vælges (*tribus, centurias non explere*), maatte der ansættes nye Comitier til at supplere de manglende Pladser. Ved Love maa hele denne Fremgangsmaade have været overflødig; derimod ind-

førte man her den Tribus, i hvilken Resultatet først var blevet bekendtgjort, i Lovens Præskript med Ordene: (*illa tribus*) *principium fuit*, og endvidere den Borgers Navn, der havde stemt først (*pro tribu primus scivit*).

Ved Centuriatcomitier var Fremgangsmaaden i det hele analog med den her angivne. Men der udtoges, ialtfald ved den senere Afstemningsordning (se § 13) ved Valg, først een Centurie, der kaldes *praerogativa*, som stemte først, og hvis Afstemning bekendtgjordes inden de andre kom til at stemme. De andre Centurier kaldes i Modsætning til *praerogativa iure vocatae*. De indkaldtes ikke alle paa een Gang, men i Grupper (efter den ældre Ordning klassevis), og Resultatet opgjordes og bekendtgjordes efter hver Gruppe. Denne Indretning synes at have været bestemt til at simplificere Valghandlingen og undgaa langvarig Afstemning, idet der ophørtes med denne, saasnart der var opnaaet Majoritet. Udfaldet af Afstemningen i *praerogativa* var gerne afgørende for det hele Valg.

23. HINDRINGER FOR AFHOLDELSE AF FOLKEFORSAMLINGER OG FOR GYLDIG BESLUTNING DERI.

Afholdelsen af Comitier hindredes og paabegyndte Comitier afbrødes ved Indtrædelse af ugunstige Varsler. Af Hensyn til disse maatte en Augur være tilstede ved alle Comitier. Som ugunstige Varsler gjaldt fornemmelig Lynild og Torden, der ellers var gunstige, naar de kom fra venstre Side. Indtraf de under Forsamlingen, maatte den afbrydes; var de paa behørig Maade iagttaget inden Forsamlingens Begyndelse, maatte den aflyses. Det er dette sidste Tilfælde, der praktisk er af størst Vigtighed. De nærmere Regler herfor var følgende.

Ved Afholdelsen af Auspicierne, hvor saadanne var fornødne, indtraf ialtfald i senere Tid aldrig daarlige Varsler. Men saadanne kunde ogsaa iagttages af andre end den Magistrat der vilde afholde Comitier, og hvis de meddeltes ret tidigt (> inden Afstemningens Begyndelse) til den ledende Magistrat, maatte Afstemningen udsættes til en anden Dag.

Denne *obnuntiatio* kunde foretages af enhver Magistrat, samt af en Augur maaske dog kun af den Augur der var tilstede ved Forsamlingen). Magistraten har Ret til at anstille iagttagelser (*servare de caelo*), om der viser sig Varsler; Auguren har kun Ret til at meddele tilfældig indtrufne Varsler. Da det (i senere Tid) altid lynede, naar en Magistrat anstillede iagttagelse i den Hensigt at forhindre Comitier, blev den blotte Meddelelse om, at man vilde *servare de caelo*, tilstrækkelig til at hindre Comitier; men strengt taget skulde det iagttagne Lyn meldes til den Præsiderende. (Cæsar lod derfor sin Kollega Bibulus prygle bort fra Folkeforsamlingen, da han vilde nedlægge Forbud mod dens Afholdelse.) For saa vidt muligt at hindre *obnuntiatio*, udstedte den ledende Magistrat forud for Forsamlingen et Edikt, *nequis magistratus minor de caelo servasse vellet*. Men han kunde ikke forhindre Magistrater med *par* eller *maior potestas* eller Tribunen i at anstille *spectio*. Da Retten til *obnuntiatio* misbrugtes i senere Tid, afskaffedes den helt ved en Lov af P. Clodius Aar 58.

Undertiden blev det først senere bemærket, at der var kommet en Fejl (*vitium*) af religiøs eller anden formel Art ved Afholdelsen af *comitia*. Afgørelsen af det tekniske Spørgsmaal, om der var forefaldet *vitium*, laa hos Augurerne Kollegium; Afgørelsen af hvad der var at foretage i den Anledning, hos Senatet. Skønnedes det, at der virkelig var forefaldet *vitium*, kunde man gaa een af to Veje: enten søge at ophæve den fattede Beslutnings Virkninger, eller erklære den selv for ugyldig. Den første Vej gik man regelmæssig ved Valg. Embedsmænd, der var *vitio creati*, var ligefuldt Embedsmænd, og deres Embedshandlinger var retsgyldige, men naar Fejlen var konstateret, foranledigede man dem til at nedlægge Embedet, og de kunde da hverken selv lede Valget af deres Efterfølgere eller vælges igen. Ved Love maatte man gaa den anden Vej, og det er virkelig forekommet, omend først i Republikkens senere Tid, at Senatet rent ud har erklæret vedtagne Love for ugyldige (*leges Appuleiae* 99 og *Liviae* 91).

24. SÆRLIGE BESTEMMELSER OM LOVE.

Den egentlige Retsform for Loves Bekendtgørelse er som for enhver Beslutning af Comitierne, den blotte *renuntiatio* ved selve Vedtagelsen. Endvidere skal der afleveres et Eksempplar af Loven til Ærariet, der herved benyttes som Arkiv. Der kan i Loven selv eller af Senatet træffes Bestemmelse om anden Bekendtgørelse; almindeligt synes det at have været at lade den indhugge paa en Broncetavle og ophænge paa Capitolium.

I retsgyldig Form kan en Lov ophæves (*abrogari*) ved en anden Lov. Det er overhovedet en Grundsætning i romersk Ret, at hvad Folket sidst har besluttet, er Ret (XII); den ene Folkeforsamling kan ikke binde de følgende. Som en Undtagelse herfra betragtes dog de saakaldte *leges sacratae*, (at en Lov er *sacrata* vil sige, at enhver der forsøger at krænke dens Bestemmelser, er hjemfaldet (*sacer*) til en eller anden Gud, og derefter ustraffet kan dræbes af enhver. Særlig Betydning faar en saadan Lov ved Folkets paafølgende edelige Løfte om virkelig at ville hævne sig paa enhver Overtræder). Saadanne var Beslutningen om Genoprettelsen af Almuetribunatet efter Decemvirerne; om at der ikke maatte vælges nogen Magistrat uden *provocatio*; vel ogsaa at der ikke maatte være nogen Konge i Rom. Ogsaa paa anden Maade var Retten til Lovgivning bundet, saaledes særlig ved de XII Tavlernes Forbud mod *privilegia* (d. e. Lovbestemmelser rettet mod Enkeltmand).

Det eneste fuldstændig bevarede Præskript findes hos Frontin *de aqueduct.* 129. Det er den ovenfor S. 60 omtalte Lov, der er foreslaaet af en Konsul, men vedtaget paa Tribusforsamlingen. Præskriptet lyder: *T. Quinctius Crispinus populum iure rogavit populusque iure scivit in foro pro rostris aedis divi Julii pr. k. Julias. tribus Sergia principium fuit. pro tribu Sex. . . L. f. Virro primus scivit.*